

VÁLTOZÓ KÖNYVTÁR, VÁLTOZÓ TEMATIKA A KÖNYVTÁROSKÉPZÉSBEN

Baka Magdolna

e-mail: bakam@ektf.hu

Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola – Eger

Oktatástechnológiai és Informatikai Tanszék

Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán az 1994/95-ös tanévben indítottuk el a levelezős könyvtárszakos képzést, informatika specializációval.

Szeretnék beszámolni a képzés jelenlegi helyzetéről, eddigi tapasztalatainkról és jövőbeli elképzeléseinkről.

A képzés gazdája főiskolánkon az oktatástechnológiai és informatikai tanszék, tagozatvezetőnk dr. Horváth Tibor az OPKM főigazgatója. Az informatika tanszékhez való tartozás egyben jelzi képzési koncepciónk, elképzeléseink milyenségét. Valamennyi tanárunk véleménye az, hogy az informatika olyan interdiszciplináris terület, melynek bármely más tudományterületben meghatározó szerepe lehet. Tükrözi ezt a könyvtár és informatika egyre erősödő szimbiózisa is, amikor is mai világunkban óriási az információ társadalmi szerepe, s a gyors információszolgáltatás és az információhoz való hozzáférés, megszerzési lehetőségeinek ismerete meghatározó jelentőségű.

Az „információs társadalomban” eligazodni és a „pergő ritmust” felvenni képes eljövendő generációk nevelésekor máris feladatunkká vált az informatikai tudásanyag beépítése az általános, alapvető műveltségbe. Ezen jövőbeni elvárások jól tükröződnek, ha megnézzük a Nemzeti alaptantervet (NAT), ami az informatikai tudásanyagot a számítástechnikai ismeretek és a könyvtárnak, mint információ gyűjtő, tároló és szolgáltató hely ismereteinek egységében fogalmazza meg. Ez tükrözi mind az informatika és a könyvtár szerves összefonódását, mind a könyvtárak megváltozott funkcióit, szerepét.

S mindez kihívásokat jelent a könyvtáros, a tanár és a könyvtárostanárra képzésében is.

Főiskolánk könyvtár szakjának megtervezésekor próbáltunk az új elvárásokhoz rugalmasan alkalmazkodó, korszerű képzési formát ki-

alakítani. Az eddigi jelentkezési számok igazolják, hogy régiókban igény és szükség van az általunk kibocsátandó könyvtáros szakemberekre.

Jelenleg a II. évfolyamon 22, az elsőn 35 hallgatónk van. Az idei jelentkezők száma kb. 100 fő, akik közül szándékaink szerint 25-30 fő felvételét tervezzük.

Az idei tanévtől változtak a felvételi követelményeink, míg eddig a szokásos magyar–történelem tárgyakból felvételiztek a hallgatók szóban és írásban, addig az idén könyvtár- és informatikai ismeretekből összeállított teszten kell helytállni a bekerüléshez. A felvételi feladatsorban kb. egyenlő arányban vannak a műveltséget, általános és könyvtári tájékozottságot mérő feladatok, esszé kérdések és a kicsit más gondolkozásmódot feltételező és igénylő, az informatika területének általános ismereteire épülő kérdések.

Ez a változtatás is tükrözi azt az irányt, amely felé haladni szeretnénk. Célunk olyan jól képzett szakemberek kibocsátása, akik nemcsak a hagyományos értelemben vett könyvtárosi munkakörök ellátására képesek, hanem informatikai tudásukra és jártasságukra alapozva biztos pontot jelenthetnek majd egy-egy könyvtár számítástechnikával kapcsolatos bármely feladatának megoldásában is, akiknek nem jelent majd gondot, hogy a gyors és pontos információszolgáltatáshoz egy hagyományos katalógust egy online adatbázist vagy CD-ROM-ot kell használniuk.

A kezdet azonban mindig nehéz. A mai huszonévesek (és a náluk még idősebbek) tudatában még erősen gyökerezik a hagyományos könyvtár és könyvtáros szemlélet. Tanulságos volt végighallgatni a tavalyi szóbeli felvételi vizsgán a jelentkezők válaszát arra a kérdésre, hogy miért is jelentkeztek a szakra, mi is a véleményük és ismeretük egy mai könyvtárról, könyvtárossal. Az informatikus beállítottság szikráját is nehéz volt felfedezni a megnyilatkozásokban, s a könyvtárosi munka megítélésénél az olvasgatás, a csendes nyugodt munkahely, tájékozottság, esetleg az emberekkel való kapcsolatok voltak a megemlített jellemzők. Nem tükröződött még a véleményekben a mai kor elvárásainak megfelelő könyvtár és könyvtárosi kép.

A könyvtár és informatika szoros összefonódásának felismerését is megfogalmazhatnánk a képzés egyik céljaként.

A megváltoztatott felvételi követelményekkel is szeretnénk előre jelezni, hogy hallgatóinknak nyitottaknak kell lenniük az informatika, számítástechnika világa felé, s az összeállított teszt segítségével természetesen az általános tájékozottságon túl igyekszünk lemérni ezirányú hajlandóságukat is. Mostani II. éves hallgatóinknál már megfigyelhető egy erőteljes hangsúlyeltolódás. Egy „mini” közvélemény-kutatásból kiderült, hogy szinte valamennyiüknek határozott álláspontjává vált az, hogy egyre nagyobb mértékben van szükségük az informatikai ismeretekre, sőt már olyan hallgatóink is vannak, akik saját munkahelyi sikereket elkönyvelve egyre mélyebbre ássák magukat egy-egy elsajátított témában.

Képzésünk 8 féléves. Elméleti stúdiomokból és gyakorlatokból épül fel. A tantárgyaknak három blokkja alakult ki: alapozó tárgyak, szakmai tantárgyak és a specializációt szolgáló stúdiumok csoportja.

A jelenlegi tantervi hálót táblázatban ábrázoljuk a tanulmány végén.

A bemutatott tantárgyi háló természetesen fejlesztés alatt áll. Ahogyan gyűlnek tapasztalataink az oktató tanárok és hallgatók véleményein alapulva, úgy korszerűsödik, alakul ez a tematika. Ez év végéig szeretnénk a tananyagok szintetizálása, az átfedések megszüntetése után egy kiadványban megjelentetni a szak pontos képzési tematikáját. Szeretnénk kidolgozni néhány tanári segédanyagot is, köztük egy oktatófilmet az ERIC adatbázis kezeléséről. Ezen feladatok megoldásához az anyagi háttérrel egy ebben a témában megnyert pályázat kerete fedezi majd.

Az egyes tárgyak oktatásában intézményünk tanárai, könyvtárosai és külső előadók is részt vesznek, próbálva ezzel is minden tantárgy magas szinten való elsajátíthatóságának lehetőségét biztosítani hallgatóink számára.

Igyekszünk a „hagyományos” könyvtári szaktantárgyakba integrálni a legkorszerűbb ismeretanyagokat is. Pl. a faktográfiai tájékoztatás tananyagában szerepel a különböző típusú CD-n közreadott adatbázisok ismertetése is, amely téma szervesen épül az optikai adattárolást megismertető informatikai konzultációra.

Az informatikai tematika fejlesztése is folyamatosan történik, hiszen egyre újabb és újabb technikák, technológiák, lehetőségek

megismertetését kell beiktatni a képzés menetébe és intézményünk infrastrukturális fejlesztései is egyre újabb ismeretanyagok elsajátítását teszik lehetővé és szükségessé.

Az itt következő felsorolás az adott állapotot, a jelenlegi elképzeléseinket mutatja be.

Informatikai tematika (részlet)	
Alapvető számítástechnikai ismeretek	a számítógépek kialakulása, a generációk közötti különbségek, az IBM PC-k szerkezeti felépítése, a legfontosabb hardver alkotóelemek megismerése, perifériák részletezése, a különböző típusú háttértárak szerkezeti felépítése, működési elve az operációs rendszer fogalma, típusaik a DOS operációs rendszer felépítése, használata segédprogramok megismerése (pl. NC, Speeddisk,....) az archiválás szükségessége tömörítőprogramok megismerése(ARJ, PKZIP, ...) vírusfertőzés megelőzése, vírusvédelem segédprogramjai
Alkalmazások megismerése	a WINDOWS operációs rendszer alapjai használata szövegszerkesztés, kiadványszerkesztés táblázatkezelés használatuk a könyvtári, ügyviteli nyilvántartásokban
Adatszerkezetek, az algoritmizálás és a programozás alapjai	az algoritmizálás és eszközei változók, kifejezések, vezérlési szerkezetek, leírónyelv tömbök, karakterláncok, vektorkezelő elemi algoritmusok függvény, eljárás, keresések, rendezések absztrakt adatszerkezetek, számábrázolás BOOLE algebra programozás egy magas szintű programozási nyelven, programok fajtái, jellemzői

Adatbáziskezelés	az adatbáziskezelés elméleti alapjai adatmodellek szerkezete, típusai, fejlődési történetük adatbázisok alapvető elemei, tervezésük matematikai-logikai alapjai tervezési anomáliák, normálformák a relációs adatbázis jellemzői, relációs adatbáziskezelő rendszer elemei, feladatai lekérdezések megfogalmazása, lekérdező nyelvek konkrét adatbázisok építése, relációs adatbáziskezelő program használata
Optikai információ tárolás	fejlődési történet, a különböző típusú CD-k kialakulása, használati területük, felépítésük a CD-ROM térhódítása a könyvtárban, könyvtári alkalmazásai bibliográfiai, faktográfiai, full-text és multimédiás adatbázisok bemutatása, használatuk, telepítésük az ERIC adatbázis jellemzői, használata, a DIALOG parancsnyelv megismerése, keresőkérdések megfogalmazása
Számítógépes hálózatok	hálózati fajták, típusok, konfigurációk osztott feldolgozás alapelvei kommunikációs szabványok a NOVELL hálózatok telepítése a NOVELL használata felhasználói, hozzáférési jogok, adathozzáférés és védelem
Online technológia, az INTERNET	online adathozzáférés történeti kialakulása, jellemzői, összehasonlítása az optikai adattárolással, előnyeik-hátrányaik online könyvtári katalógusok, adatbázisok az INTERNET, és szolgáltatásai az elektronikus levelezés könyvtári katalógusok és adatbázisok a WWW-n
Integrált könyvtári rendszerek	jellemzőik, funkcióik a Magyarországon használt integrált könyvtári rendszerek az ALEPH rendszer szerkezete, moduljai,

	logikai felépítése használata konkrét feladatok, a különböző könyvtári munkafolyamatok során

Az érintett témakörök oktatása a hálóban szereplő számítástechnikai tárgyak, valamint a speciálkollégiumok keretében valósul meg. Természetesen a témák mélyebb kidolgozására további területek beépítésére folyamatosan törekszünk.

Még egy nagy kihívásnak kell eleget tennünk a tematika kidolgozásakor, meg kell felelnünk a NAT elvárásainak. Mint tudjuk „a NAT az informatika egészét átfogó fejlesztési követelményeket az informatika, a számítástechnika és könyvtár egyfajta szimbiózisában jeleníti meg”. A könyvtár informatikát a NAT végül is az összes műveltségterületeket átfogó tantárgyközi témaként értelmezi, amikor így fogalmaz: „a könyvtár használatra való felkészítés az önálló tájékozódás, ismeretszerzés képességének kifejlesztése alapvetően tantárgyközi nevelési feladat”.

Célunk ezen könyvtári informatika oktatásának megfelelni tudó diplomás szakemberek kibocsátása.

Végzőseinknek meg kell állniuk helyüket bármely könyvtári munkahelyen, de könyvtáros tanárként is. A tematika szakmai és informatikai tananyaga véleményünk szerint kellő ismeretet ad át ahhoz, hogy a hallgató könyvtáros tanárként elhelyezkedve segítője és megvalósítója lehessen egy új elvárásokra és lehetőségekre épülő iskolai, a modern információs technológiát használó könyvtár-forrásközpont kialakításának. A NAT célkitűzéseinek ismertetéséhez feladatainak megvalósításához módszertani és gyakorlati segítséget adó speciálkollégiumot iktatunk tematikánkba.

A tematikában vázolt információs tudásanyag átadása, elsajátítása elképzelhetetlen a megfelelő infrastrukturális háttér nélkül. Büszkén mondhatom, hogy tanszékünk és intézményünk lehetőségei nem szabnak korlátot ebben.

A főiskolai információs infrastruktúra lényegében két alrendszerre bontható:

- telefonrendszer,
- számítógépes infrastruktúra.

Ezek szolgáltatásaikban teljesen különállók, de a működésükben vannak közös elemek, a főiskola épületeit összekötő gerinchálózat

tekintetében. A telefonrendszer a legkorszerűbb ISDN-kompatibilis digitális központon alapul, amelyek számos extraszolgáltatást nyújtanak. A főiskola három épületét Magyarországon egyedülálló lézerátviteli eszközök kapcsolják össze. E megoldásnak külön érdekessége, hogy ugyanezek a berendezések keresztül működik a számítógép-hálózat is úgy, hogy a számítógépes adatcsatornákat telefonközpontok egyesítik a hangcsatornákkal. Mindkét rendszer az elmúlt időszakban került jelentős felújításra. Ennek keretében ezek használhatósága erősen megnőtt, funkcióik kibővültek.

A főiskola kiépített, egységes számítógép-hálózattal rendelkezik. A főiskolai számítógép-hálózat fa topológiájú, melynek gyökere az informatika tanszéken található router. A router biztosítja a kapcsolódást a magyarországi Internet gerinchez, a HBONE-hoz, másik oldalról ide kapcsolódnak a belső gerinchálózat eszközei.

A főiskolán négy nagyobb épületben található a tanszékek, hivatalok túlnyomó többsége. E négy épület hálózati kábelezése egységes képet mutat: mindenhol Ethernet sínre vannak felfűzve a gépek. A hálózatban jelenleg kétféle protokoll működik:

- SPX/IPX (Novell NetWare),
- TCP/IP (Unix rendszerek és Internet).

A számítógépes ellátottság az intézményben megfelelő, átlagosnak nevezhetők a PC-khez kapcsolt perifériák is. Az új gépek – a feladathoz mértén – egységes hardverrel rendelkeznek, a beszerzések ésszerűek.

Erőforrás gépek a főiskolán:

- az informatika tanszék NetWare szervere (1 Gbyte-os merevlemez, 8 Mbyte RAM, 486-os alapú gép, Meridian Data CD-ROM szerver, NetWare 3.11 [100 users]),
- a számítástechnika tanszék NetWare szervere (1 Gbyte-os merevlemez, 8 Mbyte RAM, 486-os alapú gép, NetWare 3.11 [50 users]),
- a Berzeviczy Gizella kollégium hallgatói géptermeének NetWare szervere (1 Gbyte-os merevlemez, 16 Mbyte RAM, 486-os alapú gép, NetWare 3.11 [100 users]),

- a tanulmányi osztály, és a bér- és munkaügyi osztály NetWare szervere (1 Gbyte-os merevlemez, 8 Mbyte RAM, 486-os alapú gép, NetWare 3.11 [10 users])
- a informatika tanszék SUN SparcStation10 gépe (4Gb winchester, 64 Mbyte RAM, DAT Tape Drive, CD Drive, Solaris 2.4),
- a informatika tanszék SUN SparcClassic gépe (2Gb winchester, 48 Mbyte RAM, Solaris 2.4),
- a számítástechnika tanszék SUN SparcClassic gépe (2Gb winchester, 48 Mbyte RAM, Solaris 2.4),
- a főiskolai könyvtár HP 9000 gépe, (2 Gb winchester, 96 Mbyte RAM, CD-ROM drive, HP-UX 9).

A szoftvereszközök a főiskolán több csoportra oszthatók. Az irodai alkalmazások jellemzően DOS/Windows 3.1 alapúak, egységesen a Microsoft termékei (Word, Excel). Ezen szoftverek felhasználói köre főként az oktatók, adminisztrátorok és a hallgatók csoportja. Ezen szoftverek a Microsoft felsőoktatási programjának keretében legalizálásra kerültek, kellő példány és licenc áll rendelkezésre a közeljövőben végzendő fejlesztésekhez is.

Az oktatásban használt szoftverekkel hasonló a helyzet. Itt is kellő számú licenc áll rendelkezésre a legtöbb csomagból. A kutatásban használt szoftverek egyrésze a kutatók és hallgatók által készített célprogram, kisebb hányaduk valamilyen szoftverház terméke. Igen erős igény tapasztalható a számítógépes kutatási eszközökre is.

A rendszerszoftverek megválasztása megfelelő. A személyi gépeken jellemzően DOS/Windows (néhányon Win95) fut, a hálózati kiszolgálók rendszere egységesen a Novell termékei közül kerülnek ki. A SUN gépek pályázat útján kerültek az intézménybe ezekben szerepeltek a rendszerszoftverek is. Ezek jól használhatók, bár több upgrade is megjelent már. Ugyanezen gépek pályázata más szoftvereket is magában foglalt, így az intézmény rendelkezik Oracle, SparcC, SparcC++ és más szoftverekkel, valamint a működtetéshez szükséges egyéb programokkal is. Megkönnyíti a helyzetet az Internet-elérés lehetősége, így ugyanis számos feladat megoldása shareware (szabadon terjeszthető), illetve freeware (ingyenes) termékekkel elvégezhető. Az Internet kapcsolathoz szükséges kliensszoftverek túlnyomó részt szintén ebből a körből kerültek ki.

Tanszékünkön 5 hallgatói laboratórium áll a diákok rendelkezésére. Ezeket mind a konzultációkon, mind az önálló feladatok megoldásához használják.

dásakor igénybe vehetik tanulóink. A legnagyobb laborban 30 gép áll rendelkezésünkre. Ezek mindegyike átlag 2-4 MB memóriával rendelkező AT-386 típusú PC.

Az öt laborban három terem gépei kapcsolódnak a főiskola hálózatahoz, ami a központi szolgáltatások teljes használatát lehetővé teszi. Ez jelenti egy CD-ROM szerver használatát, az elektronikus levelező rendszerhez való hozzáférést és az INTERNET szolgáltatások elérését. Mindez azt jelenti, hogy az informatikai tematika megvalósításához a szükséges számítógépes háttér rendelkezésünkre áll.

A levelező szak korlátozott óraszámait önálló feladatok elkészítésével próbáljuk kompenzálni, ami garantálja, hogy hallgatóink gyakorolnak és készségszinten sajátíthatják el egy-egy témakör tudásanyagát. A laborokat szívesen és lehetőségeikhez képest sokszor látogatják. Jó példa az adott lehetőségeink beépítésére az optikai háttértároláshoz kapcsolódó konzultációnk, amikor is módunk volt megmutatni foto-CD-t, CD-I berendezést és multimédiás CD-ROM-okat. De a legnagyobb élmény volt hallgatóink számára, mikor 15 gépen ismerhették meg az ERIC adatbázis működését és önállóan próbálkozhattak a releváns válaszokat megadó lekérdezések összeállításával. A teremben a főiskola CD-ROM szerverében állandóan megtalálható ERIC adatbázist használtuk.

Gyakorlatban valósíthatjuk meg egy integrált könyvtári rendszer bemutatását is, mert főiskolánk központi könyvtára pályázat útján megnyerte az ALEPH könyvtári rendszert. A rendszer már él és működik, jelenleg a könyvtári állomány feldolgozása, a számítógépes adatbázis kiépítése van folyamatban. Az elméleti tudnivalókon túl a gyakorlat igazán gyakorlat lesz, mivel mostani másodéveseink a nyár folyamán aktívan részt vesznek az adatbázis építésében, ami mind a könyvtári, mind a számítógépes ismereteik bővítésének hasznára fog válni.

A jövőről

Tematikánk folyamatos jobbátétele és korszerűsítése állandó célunk, a tantárgyi háló szintetizálása, a tantárgyak egymásra építése, az átfedések kiszűrése, az oktatókkal és hallgatókkal való folyamatos kapcsolattartásra építve valósítható meg. Távolati célunk az informatikai tárgyak arányának növelése, ami elengedhetetlen szükséglete annak, hogy az egyre inkább informatizálódó könyvtárainkat megfelelő szakemberekkel lássuk el.

A tapasztalatok begyűjtése, a hibák korrigálása után a kellő tanári gárdára alapozva szeretné intézményünk a nappali képzést megvalósítani, legkésőbb az 1997/98-as tanévtől. Mivel főiskolánk feladatává kell válnia a régió szakemberigényeinek kielégítése, a NAT célkitűzéseinek eleget tenni tudó elhivatott könyvtáros tanárok kibocsátásának.

Reméljük, hogy munkánk eredményét megérzi a könyvtáros társadalom, és emberileg, szakmailag helyüket megálló, rugalmas, a változások és kihívások iránti nyitott és fogékony személyiségű, új szemléletű könyvtárosokkal és könyvtáros tanárokkal segíthetjük majd régióunkat és az országot.

Tantervi háló az EKTTF könyvtár szakán

	I. félév	II. félév	III. félév	IV. félév	V. félév	VI. félév	VII. félév	VIII. félév
Logika	2K							
Filozófiatörténet	2K							
Filozófia		2K						
Bevezetés a pszichológiába		2K						
Szociálpszichológia			2K					
Bevezetés a könyvtári és informatikai ismeretekbe	2K							
Írás-, könyv-, könyvtártörténet	1K	1K	1K	1 ai Sz				
Bevezetés a számítástechnikába		2K						
Bibliográfiai leírás		3K	3 ai Sz					
Osztályozás, indexelés			1K	2K	2K	1 ai Sz		
Informatika			2 Gy	3K	3K	3 ai Sz		
Könyvtárügy, könyvtári rendszerek	1K							
Állomány, állományépítés		1K						
Könyvtári munkafolyamatok			1K					
Olvasószolgálat				1K				
Központi szolgáltatások					1K	Sz		
Általános és szakirodalmi tájékoztatás				1K	1K	2 ai Sz		
Pedagógia, a neveléstudomány alapjai						2K		
Iskolai könyvtárak							2 Gy	2 ai Sz
Speciál kollégiumok					2K	2K	2K	2K

Speciál kollégiumi, választható témakörök: kommunikációelmélet, a NAT könyvtárinformatikai tematikája, könyvtári menedzsment, multimedia fejlesztések az oktatás tükrében,

K= kollokvium; Gy= gyakorlati jegy; Sz= szigorlat; ai= aláírás